

Άγιος Νικόλαος Αγίου Νικολάου (Gerola αρ. 560)

Θέση
Αμμούδι

Τύπος:
Μονόχωρος τρουλλαίος.

Συντεταγμένες:

Σωζόμενο εικονογραφικό πρόγραμμα¹

1^ο Στρώμα (Ανεικονικός Διάκοσμος):

Ιερό:

Ημικύκλιο αψίδας: (1), Επιγραφή, (2) Σταυροί εντός κύκλου.

Καμάρα: (3) Πλατεία ταινία, (4) Ομφάλια, (5) Σταυροειδές κόσμημα, (6) Ρόμβοι

Ανατολική όψη του ανατολικού ενισχυτικού τόξου του τρούλλου:

(7) Άγνωστο Θέμα

Τρούλλος:

Ημισφαίριο: (8) Εφαπτόμενοι και τεμνόμενοι κύκλοι, (9) Ρόδακες και Ημιρόδακες, (10) Ρόμβοι.

Βάση: (11) Ζώνη από φυτικό κόσμημα

Σφαιρικά τρίγωνα: (12) Φυτικά και Γεωμετρικά μοτίβο.

Τύμπανο: Νότιο (13) Φυτικό και Γεωμετρικό μοτίβο / Όψη Βορείου (14) Ρόμβοι.

Δυτική καμάρα:

(15) Φυτικά και Γεωμετρικά μοτίβο.

2^ο Στρώμα (Εικονιστικός διάκοσμος):

Ιερό:

Αψίδα, τεταρτοσφαίριο: (I) Παντοκράτωρ.

Τόξο αψίδας Ζώνη 1 (μέτωπο): (II) Πέτρος, (III) Παύλος / *Ζώνη 2 (βόρειο ποδαρικό):* (IV) Γαβριήλ (από Ευαγγελισμό) / Παναγία (από Ευαγγελισμό) / *Ζώνη 3 (βόρειο ποδαρικό):* (8) Στέφανος, (νότιο ποδαρικό) (9) Ρωμανός.

---

¹ Gerola / Λασιθιωτάκης, αρ. 560. Αναφέρονται υπολλείματα αρχαϊκών τοιχογραφιών στο θόλο. Η παραπομπή στο Χατζηδάκης, 1952, 63 (ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΕΙ)

Νότιος τοίχος: Ζώνη 2 (κάτω), Λειτουργικός κύκλος, (10) Ιεράρχης, (11) Ιεράρχης.
Βόρειος τοίχος: Ζώνη 2 (κάτω), Λειτουργικός κύκλος, (12) Ιεράρχης, (13) Ιεράρχης.

Νότιος τοίχος: Ζώνη 1 (πάνω), Μετάλλια αγίων ανδρών: (14) Μερκούριος, (15) Νικήτας, (16) Θεόδωρος, (17) Μήνας.
Βόρειος τοίχος Ζώνη 1 (πάνω), Μετάλλια αγίων γυναικών: (18) Βαρβάρα, (19) Φωτεινή, (20) Αγία, (21).

Καμάρα: (22) Ανάληψη (23) Σολωμών, (24) Δαβίδ

Χρονολόγηση τοιχογραφιών:

Εντοπίζονται 2 στρώματα τοιχογραφιών.²

Η χρονολόγηση του πρώτου ανεικονικού στρώματος κυμαίνεται από τον 8^ο έως τον 11^ο αι.:

Παπαδάκη: «Πιθανώς τα ανεικονικά θέματα προέρχονται από το τοπικό παλαιοχριστιανικό διακοσμητικό εργαστήριο».³

Gallas, Borboudakis, Wessel: «Το πρώτο στρώμα με ανεικονικά μοτίβο παραπέμπει σε Μικρασιατικά μνημεία της Καππαδοκίας του 9^{ου} -10^{ου} αι.. Χρονολογείται μετά από το 961 (απελευθέρωση της Κρήτης) έως τα μέσα του 11^{ου} αι...⁴»

Bissinger: «Το μοτίβο των αλληλοτεμνόμενων κύκλων σε συνδυασμό με φυτικό μοτίβο συναντάται στη ζωγραφική χειρογράφων του 10^{ου} αι. (Cod. Mosqu. Gr. 140,74 / Paris Coislin 20,6 / Berol. Cod. Phillips 1538,39,55,222, Άθως Μεγίστης Λαύρας 74). Πιθανός χρόνος δημιουργίας το β' μισό του 10^{ου} αι.. (μετά από το 961).⁵

Το δεύτερο στρώμα χρονολογείται στο α' μισό του 14^{ου} αι..⁶

---

² Gallas κ.α. , 1983, 422-24

³ Παπαδάκη, 2000α, 56

⁴ Gallas κ.α., 1983, 422-24

⁵ Bissinger, 1995, 32-3

⁶ Gallas κ.α., 1983, 422

Παπαδάκη, 2000β, 56

Παρατηρήσεις:

Η εξωτερική διαμόρφωση αποτελεί προϊόν εκτεταμένης αναστήλωσης. Ο τύπος είναι διαδεδομένος τόσο στη μεσοβυζαντινή όσο και στην υστεροβυζαντινή αρχιτεκτονική. Η αψίδα εξωτερικά και εσωτερικά είναι ημικυκλική με 1 τοξωτό παράθυρο. Ο τρούλλος έχει 4 παράθυρα (AgNikolaosBourouniArchitectureFoto3). Στα Β. του ανατολικού χώρου υπάρχει θύρα, που χρησίμευε ως θύρα ιερέων. Στο εσωτερικό χωρίζεται σε 3 μέρη μέσω 2 ζευγών παραστάδων συμφυών με τον τοίχο.⁷

Επιγραφή Ημικυλίνδρου (AgNikolaosBourouniFrescoFoto2-4): Δυσανάγνωστη επιγραφή που ανήκει στο α' στρώμα τοιχογραφιών αναφέρεται ο όρος «εξεκέντησε» για τη ζωγραφική του α' στρώματος.⁸

Καταγεγραμμένες επεμβάσεις

- Βαθμιαία αφαίρεση νεωτερικού κονιάματος και αποκάλυψη του εικονομαχικού διακόσμου στο τύμπανο του τρούλου, εσωρράχιο τόξου του νοτίου τυφλού αψιδώματος / Στερέωση των 2 στρωμάτων της ανατολικής καμάρας με ενέσεις κόλλας / σταθεροποίηση χρώματος / ζωγραφικές συμπληρώσεις στα φθαρμένα τμήματα / συμπλήρωση με κονίαμα ουδετέρου χρώματος στα κενά τμήματα (1968).⁹
- Απόξεση τσιμεντοκονιάματος στο εξωτερικό των τοίχων και των οριζόντιων γείσων από σκυρόδεμα που περιέτρεχαν τον ναό από τη στέγη την κόγχη και το τύμπανο του τρούλλου / Αποκατάσταση φθορών από την αφαίρεση γείσων στον τρούλλο και τη στέγη με συμπλήρωση της κεραμωσής τους / συμπλήρωση της αρχικής τοιχοδομίας από ακανόνιστους λίθους και κονίαμα από κουρασάνι (1969).¹⁰

Bissinger, 1995, 156-7

⁷ Gallas κ.α., 1983, 422

⁸ Gallas κ.α., 1983, 81

⁹ Μπορμπουδάκης, 1969, 447

¹⁰ Μπορμπουδάκης, 1970, 486

Πιθανές Φάσεις:

Οι φάσεις δεν μπορούν να καθοριστούν με ακρίβεια.

1. (αρχ. 14^{ου} αι. –β' μισό 14^{ου} αι.) Μονόχωρος ναός με 1 ενισχυτικό τόξο χωρίς εξωνάρθηκα και παράθυρα.
2. (15^{ος} αι. -1602) Μονόχωρος ναός με 2 ενισχυτικά τόξα, με προσθήκη εξωνάρθηκα και παραθύρων.
3. (1602) Μονόχωρος ναός με 2 ενισχυτικά, με εξωνάρθηκα και με προσθήκη αρκοσολίου στη β. πλευρά του τελευταίου.
4. (Τουρκοκρατία) Καθεδρικός της πόλης (προφορική παράδοση).

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Μπορμπουδάκης, 1969: Ε.Μπορμπουδάκης, "Μεσαιωνικά Κρήτης", ΑΔ22 (Χρονικά 1969), Β2, Αθήνα 1970, 507-13, πιν.380-381.
- Μπορμπουδάκης, 1970: Ε.Μπορμπουδάκης, "Μεσαιωνικά Κρήτης", ΑΔ 23 (Χρονικά 1970), Β2, Αθήνα 1971, 499-507, πιν. ΠΓ –ΠΣΤ.
- Παπαδάκη-Oekland,2000α: Σ. Παπαδάκη – Oekland, «Βυζαντινοί Χρόνοι», Ο Άγιος Νικόλαος και η περιοχή του, Δήμος Αγίου Νικολάου, 2000.
- Παπαδάκη-Oekland,2000β: Σ.Παπαδάκη – Oekland, «Από τη ζωή των ζωγράφων στην Κρήτη κατά τους πρώτους αιώνες της Ενετοκρατίας», Πεπραγμένα του Η Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου, 9-14 Σεπτεμβρίου 1996, Β2, Ηράκλειο 2000, 155-77.
- Bissinger, 1995: M.Bissinger, Kreta Byzantinische Wandmalerei, Μόναχο, 1995.
- Gallas, κ.α., 1983: K.Gallas, K. Wessel, M.Borboudakis, Byzantinisches Kreta, Μόναχο, 1983.
- Gerola – Λασιθιωτάκης, 1961: G. Gerola - Κ. Λασιθιωτάκης, Τοπογραφικός κατάλογος των τοιχογραφημένων εκκλησιών της Κρήτης, Εταιρεία Κρητικών Ιστορικών Μελετών, Ηράκλειο, 1961.

